

A BUDAI SZOBRÁSZAT KÉT EMPIRE EMLÉKE.*

A török hódoltság alól felszabadított Budán az új telepes lakosság lelkében az olasz quietizmus és a német pietizmus talált egymásra. S a lassan megindult élet minden ünnepi megnyilvánulása vallásos jelleget öltött, amit csak erősített a szerzetesek és az elemi csapások sűrű sora, mert a közös hagyományt nélkülöző s telepítéssel összesereglett lakosság csak vallásában volt azonos és szerencsétlenségek idejében a vallásban keresett menedéket. A vallásos felbuzdulás nyomán számos szobor keletkezett nemcsak templomok díszítésére, de terek, utcák, házormok, sőt közkutak díszéül is. Amikor aztán II. József a szerzetesrendek számát csökkentí, a rajongásig mélyített vallásosság is csökkenőben van. S a városi tanács 1785-ben a városháza terét díszítő kútnak a szent Ignác szobrát eltávolíttatta s helyére *Carlo Adamival* a városvédő Athene szobrát faragtatta meg. Ezáltal a barokk modorú védőszentek lassan divatjukat veszíték és klasszikus stílusú mythosi alakok léptek az érdeklődés homlokterébe. Különösen alkalmas helyet leltek az Olympus lakói az épületek homlokzatán, ahol reliefekben gazdag virágzásra jutott a szobrászat a XVIII. század végén és a XIX. század első felében. E relief típusok közül arányainál, művészi tökéletességénél és összefoglaló jelleménél, tárgyánál, végül pedig hatásánál fogva a legérdemesebb az a reliefdísz, amely a régente gróf Sándor-féle, illetőleg a mai miniszterelnöki palotát ékesíti.

E palota homlokzatának a tympanonjában levő MDCCCVI. évszám nemcsak építése idejét mondja, de egyúttal jelzi e palota építési stílusát : a klasszicizmusnak empire jellemét. E palota, mely *Aman János* bécsi udvari építész terve szerint épült, a benne uralgó pompa és kényelem alapján közismert volt ; azonban archi-

* V. ö. *A Műbarát*, 1921, 9—10. és 11—12. sz.

tekturájáról alig, plasztikájáról és annak valódi mesteréről megéppenséggel semmi érdemleges szó nem esett. Pedig e palota, eltekintve ma már történeti jellegétől, ma is Budavárnak legszebb ékessége s külső reliefszalag a művészeti kutatók legélénkebb figyelmére érdemes. Három reliefszalag ékesíti a Szentgyörgy-térre néző két homlokzatát.

Az első reliefen *Vénusz diadalmenete* vonul a szerelem lobogó tüzü oltárához. (XVII. tábla, 1.) A menet élén csésztét tartó Grácia, utána két hírnök, majd Menelaos és Peleus halad két amorett társaságában, s az előcsapatot két Grácia zárja be kezükben a szerelem koronájával és a szépség pálmájával. A menet közepén Venus Cupidóval ül ékes mívű carrus navalison, melyet három rabszolga húz; Venus mögött közvetlenül Vulcanus és Merkur lépked. Az utócsapatban résztvesznek Herakles, Hektor, Silenus, Mars, a szerelem rózsaláncával megkötött oroszlánpár amorettől vezetve s másik amorettől megülve. S a menetet bezárja Bacchus, Aktäon és Paris. Az alakok egyenkint jellemzett egyének, akiket külsőleg csak a menetelés szerkezeti eleme köt össze, de belsőleg egy érzelemben, a szerelemben, Venus dicsőítésében olvadnak egységgé.

A második reliefen *helikoni ünnep* (XVII. tábla, 2.) vidám csoportja tárul, melynek közepén a kilenc Múza táncol Apollóval összefogózva; a táncoló kartól balra a három Grácia hozza Venus rózsaláncát; jobbra pedig a zene, a költészet és a három testvérművészet allegoriái csoportosulnak Jupiter mellszobránál, amelynek szemléletébe merül egy antik jelmezű szobrász. Mintha Giulio Romano firenzei képének a múzsáit visszhangozná e relief, mely szerkezetileg három csoportra hull.

A harmadik relief a Sándor-család ősenek *lovagá ütését* ábrázolja, amint Mátyás király kezét fog a féltérdre ereszkedő Sandrinnal szerencsés vadászat epilógusaként. Az ünnepi jelenetet a király és Sandrin udvari népe övezi. A huszonöt szereplő mindegyike arcára s ruházatára nézve magyar típusú; persze nem Mátyás korabeli, hanem a XVIII. és XIX. század fordulóján használt magyar ruhát viselnek, amely számos rézmetszetből közismert. E reliefen első ízben találkozunk a magyar daliás időknek magyar környezetben való szobrászi ábrázolásával, amelynek előfutára volt az egykorú rézmetszet-illusztrációk serege s befejezése a XIX. századi magyar történeti festészet. Korhangulat, a magyar romantiz-

mus szülte e reliefet is, mint Kisfaludy Sándornak a magyar előidőkben történő regéit.

E három reliefet, melyek ketteje az újjáéledt klasszicizmusnak empire vonásaival ragyog, harmadika pedig a magyar romantizmusnak a megnyilatkozása, stíluskritikai és kronologiai vizsgálódás alapján lehetetlen Ferenczy István alkotásának tartanunk. Különben a Ferenczy szerzősége mellett érvelők a legfontosabbat nem vették figyelembe; valószínűleg nem vették észre, hogy a helikoni ünnep reliefjének a jobb sarkában ül egy szobrász, akinek a jobb lába alatt levő kövön első és utolsó betűjében megcsonkított mesterjegy olvasható. E mesterjegy szerint a reliefek alkotója: *Kirchmayer*, aki még 1809-ben Pesten lakik s valószínűleg az alsó-bajorországi Rockersingbe való Kirchmayer szobrászcsaládból való.

A klasszicizmus szelleme ezidétt behatolt a budai temetőkbe is, amelyeknek komor hangulatú síremlékeit a klasszicizáló szellem vidámabb tartalommal termékenyítette meg azáltal, hogy sajátos szimbolumaival nem a halálra, de a megújuló életre emlékeztetett, hogy a barokk ijesztő rekvizitumait, csontvázakat, koponyákat száműzte, s kellemes geniusokkal, vigasztaló allegóriákkal, a gyászolók és halottak szobraival díszítette a sírhantokat. Az empire korabeli síremlékek között a leggyakoribb az a típus, amelyen a halott obeliszkje, hamvvedre, stéleje vagy szobra mellett virrasztva gyászolnak az elhunyt legközelebbi hozzátartozói szobrok alakjában.

A budajlaki temetőnek a közepén áll egy ilyen síremlék, amely a budai empire-síremlékeknek a legszebbje és sokszor utánzott prototypusa; e síremlék hantja Thimi József borkereskedő tetemét takarja, aki hirtelenül hunyt el Budán jártában (1810 jún. 1). Lembergben lakó felesége és lánya szoborba faragott alakjaikkal óhajtottak virrasztani a távoli sírhant mellett. Így keletkezett a *Thimi-síremlék* (XVIII. tábla), amelyet nem honi lelkek kegyeletéből idegen szobrász készített.

A hajdan feliratos stéle tetején könnylepellet borított urna áll, melynek oldalát finom mívű relief díszíti, ábrázolván a vándorbottal távozó, az élettől búcsúzó férfit, amint a szárnyas Psyche jószágos csókkal szabadítja meg az élet szenvedései által megtisztult lelket a romlandó testtől, hogy az Elysium részese lehessen. A stéle párkányára borul a bánatba merült feleség, akinek finoman fodorított haja keblére, karjára hull; karcsú testéhez gondosan

rendezett redőkkel símul antik szabású ruhája s fájdalomtól megtört alakját jobbjával férje címerpajzsára támasztja. Az emlék talapzatánál ült szintén görög ruhába öltözötten a halottnak a leánya, aki sírva merengett atyja emlékéen, amint azt a szemtanu Schams leírja. Ma már a stéle feliratos táblája és a siránkozó leány kőszobra hiányzik a síremlékről.

E síremlék alaki alapgondolata a bécs-hernalsi temetőben nyugvó Clerfayt síremlékével azonos, a gyászoló nő alakja pedig a Zauner alkotta II. Lipót-síremlék allegoriájára emlékeztet : e rokonvonások azonban csak annyiban figyelemre méltók, amennyiben útmutatásuk e síremlék szobrászának a hovátartozását teszi megállapíthatóvá, mestere e síremléknek a bécsi milieu neveltje; névszerint: Schams szerint Witver, azaz *Wittwer Hermann* akadémiai szobrász. Wittwer valószínűleg a tiroli Imstből származó Wittwer-művészcsaládból származik.

A Sándor-palota reliefjei s a Thimi-síremlék szobrai az új plasztikai stílus, a klasszicizáló modor termékei, melyet idegen művészek, Kirchmayer és Wittwer, honosítottak meg Budán abban az időben, midőn már a libetbányai Dunaiszky Lőrinc megtelepedőben volt Pesten, nyomában a pozsonyi Huber József és később a rimaszombati Ferenczy István, akik e stílust Pest-Budáról az egész országban elterjesztették oly művekkel, amelyekben a modern magyar szobrászati első önálló megnyilatkozását becsüljük és amely stílusnak utolsó képviselője volt nálunk a soproni Kugler Ferenc.

Schoen Arnold.